

MARGIT GENNSER:

Otänkbara tankar?

Vad vi i dag bevittnar är början på en ny väldig folkvandring av människor som med eller mot sin vilja flyttar mellan länder och världsdelar. Flyktingfrågan är så förknippad med djupgående känslor att den är svår att diskutera objektivt. En legitim kritik av vissa oförmligheter i den svenska flyktingpolitiken utnämns till rasism, vilket den sällan är.

Margit Gennser har skrivit ner tankar som den etablerade visdomen 1991 kanske uppfattar som otänkbara.

För två år sedan satt jag och en schweizisk vän på en altan med utsikt över det vackra Zürich en ljum sensommarkväll. Vi utbytte tankar om den svenska politiken och ställde den i kontrast till Schweiz. Vår syn på bristerna i den svenska modellen var samstämmig. Men Schweiz då?

Ja, ekonomi och välfärd sköter vi bättre, konstaterade min vän. Men det finns en fråga, som är långt större än frågan om "mer eller mindre marknadsekonomi" i två små välfärdsländer. Det finns ett växande problem av helt andra dimensioner med stor sprängkraft.

Vad vi idag bevittnar i världen är början på en ny väldig folkvandring av människor som med eller mot sin vilja flyttar mellan länder och världsdelar. Vad gör vi? Hur tacklar vi detta väldiga problem? Vilka recept finns? Frågan ställdes till mig denna ljumma augustikväll i min egenskap av svensk riksdagsledamot. Jag blev honom svaret skyldig.

De gängse politiska lösningarna ger inte svaret

De gängse politiska lösningarna — Genève-konventionens mer eller mindre bokstavstroga tillämpning, kontroll av avreseorten på resedokument, visa och pass, mottagningsrutiner för flyktingar utformade på olika sätt, asylbidrag eller lån, omorganisation av invandrarverket — utgjorde inget svar på en fråga som med obeveklig kraft skulle — fel behandlad — kunna äventyra vår kultur. Rätt hanterad skulle däremot de människor som söker nya hemländer kunna berika den västerländska industrivärlden. För vi får inte glömma att människor, som kom-

Margit Gennser är moderat riksdagsledamot och ledamot av socialförsäkringsutskottet.

mer från materiellt och även i många fall andligt arma kulturer, inte så sällan blommar upp i den nya omgivningen och ytterligare utvecklar den västerländska högkulturen.

Polens och Rysslands fattiga judar har utgjort ett exempel i Storbritannien och än mer i USA. Samma har gällt många av de forna brittiska koloniernas flyktingar till moderlandet. De fattiga svenska bönderna från det karga Småland skapade en ny kulturbygd och många blev framgångsrika entreprenörer i det nya landet USA. 1970- och 1980-talets sydostasiatiska flyktingar i USA har redan skapat ännu en "success-story".

Varför så utan recept?

Exemplen visar att folkvandringar inte är något nytt utan lika gamla som mänskligheten själv. Varför var jag då så svarslös, så utan "recept"?

En av de viktigaste anledningarna var att jag repellerats av de djupgående känslor som förknippats med flyktingfrågan.

Två år har förflutit sedan den där ljumma augustikvällen och flyktingfrågan har utvecklats i den riktning som vi befarade.

Det sammanslagna Tyskland upplever flyktingfientliga kravaller. Små tendenser till rasism och de utgör än så länge små och obetydliga varningssignaler — börjar också dyka upp i vårt land. Orsakerna härtill är många. En tidvis oklok politik från en majoritet av det politiska etablissemanget bär viss skuld. En mediavärld som försöker rida på två hästar på en gång förvärrar situationen. En legitim kritik av vissa oformligheter i den sven-

ska flyktingpolitiken utnämns till rasism, vilket den sällan är. En okunnig sensationsjournalistik blåser upp en liten grupp skolelevs inte särskilt initierade val på extremister i de så kallade skolvälerna. Radions Ekosändningar gör en stor sak av en narkomans skryt om att han startat en nynazistisk organisation "för den vita rasens bevarande".

Opinionen polariseras också av att det finns människor i alla samhällslager, som är rädda och värjer sig mot nya inslag i vår befolkning. En svag tolerans mot oliktankande förbyts i intolerans.

Den fritänkande framtidsforskaren Herman Kahn skyggade aldrig för att fundera kring väl kända problem på ett okonventionellt sätt. Han kallade också en av sina mer kontroversiella böcker "Tankar om det otänkbara". Vad jag nu kommer att göra är snarare att skriva ner tankar, som den etablerade visdomen 1991 kanske uppfattar som "otänkbara tankar". Ett sätt att närma sig immigrationsproblematiken är att dra vissa paralleller till diskussionerna med utvecklingen av sociala program.

Socialbidragen och farhågor för missbruk av dessa bidrag har nämligen tangent samma problemsfär som flyktingfrågan.

Varför kräver vi att skattebetalarna ska betala inte obetydliga belopp i socialhjälp till människor som inte klarar sin egen försörjning?

"Varför"-frågan känns ovan. Att ställa en så primitiv fråga tillhör inte "god ton". Den är utesluten från den socialpolitiska dagordningen, som i stället ägnar allt utrymme åt hur stora socialbidragen ska vara och hur mycket dessa och andra välfärdsanordningar får kosta.

I sin bok "Loosing Ground, American Social Policy 1950–1980" kritiserar författaren Charles Murray den bristande diskussionen av "varför"-frågorna. För att kunna analysera hur de olika transteringssystemen och de sociala programmen påverkar alla dem som berörs, dvs både mottagare och givare, krävs frågor kring syftet med social- och då också flyktingpolitik och svaren på dessa bör vara mer operationella än "att det är humant att hjälpa".

Naiva föreställningar?

När vi tänker i fördelningspolitiska termer har vi ofta en naiv föreställning om att den ekonomiska överföringen går från rika till fattiga. Detta är knappast längre det mest typiska fallet?

Vi kan tänka oss en ung, frisk man som vägrar att ta de jobb han erbjudits, eftersom de inte motsvarar hans utbildning och erfarenhet. I stället söker han socialhjälp och får det.

Vem betalar denna hjälp?

I princip alla som betalar kommunal-skatt, även de som sliter med samma enkla arbetsuppgifter som mannen i det tänkta fallet vägrar att befatta sig med.

Men skattebetalarnas medel används också för att klara den utförsäkrade arbetaren, som varit sin arbetsplats trogen under decennier och till familjer som drabbats av olyckshändelser, som de inte kunnat skydda sig mot med normalt förutseende.

De två exemplen illustrerar en sak. Intuitivt hjälper vi med glädje den eller dem som råkat i svårigheter utan egen förskyllan. Däremot ställer sig saken annorlunda om den hjälpsökande inte själv hjälper till.

Kan man diskriminera?

Men komna så långt måste vi faktiskt fråga oss om en eventuell olikbehandling är etiskt riktig och praktiskt genomförbar.

Det kan vara så att arbetsvägraren i viss mån är berättigad att säga nej till vissa jobb. Han är utbildad till verkstads-mekaniker men erbjuds endast tjänst som städare. Å andra sidan kan den arbetslöse trotjänaren åtminstone delvis ha varit medskyldig till sitt företags falissemang. Dålig arbetsmoral, hög frånvaro, slarviga arbetsinsatser kan ha bidragit till att hans företag förlorat i konkurrensen med t ex koreaner.

Det finns således svårigheter att skapa operationellt riktiga regler, som diskriminerar mellan de skötsamma och de mindre skötsamma.

Mycket av den sociala fördelningspolitiken är av icke monetär natur. Murray ger ett par exempel på denna typ av överföringar. Inrättande av parkeringsplatser för handikappade tillhör en grupp av överföringar, som är helt okomplicerade. De som kan gå får avstå till dem som är mindre lyckligt lottande.

Andra typer av icke monetära överföringar skapar däremot betydande etiska problem. Vi möter sådana bl a inom kriminal- och skolpolitiken.

Kriminalpolitiskt är det på många sätt berättigat att ge vissa förbrytare villkorlig dom. Återanpassningen till ett laglydigt liv underlättas, men samtidigt vet vi att misslyckandena är många med nya inbrott, nya våldsdåd och annan brottslighet som följd.

Brottsoffren tillhör i stor utsträckning dem som har det sämst ställt. Det är däremot oftast de välbärgade och välutbildade som tillhör de ivrigaste förespråkarna

för en "förlåtande" kriminalpolitik. De svagare grupperna ställer sig mer kallsinniga men de får också i högre grad betala "priset".

På skolområdet möter vi samma problematik. Dålig disciplin, ouppmärksamhet, för sen ankomst och störande beteende har i växande utsträckning accepterats i industrivärldens skolor. En tilltagande kravlöshet har t o m slätat över våldstendenser i skolorna.

En pojke från ett splittrat hem med ringa intresse för studier kan — om det vill sig illa — till slut "straffa sig ur skolan". Hans framtid ter sig mörk. Hans dåliga uppförande kan dessutom ha skadat de skötsamma elevernas möjligheter att lära. Kravlösheten skadar alla likaväl slarvern, som de skötsamma. En slarvig elev från en stabil medelklassbakgrund har däremot större chanser att klara motsvarande situation med hjälp av en förstående och ambitiös omgivning och störningarna för övriga elever i skolan blir också mer begränsade.

En pedagogik som har många sympatiska drag, kan genom sin släpphänthet skapa problem framförallt för de minst prioriterade. Det är här de icke-monetära överföringarnas dilemma ligger.

Nuvarande *hemspråksundervisning* kan utsättas för motsvarande kritik. Hemspråksundervisningen särskilt inom skolor med elever av många olika nationaliteter rycker sönder undervisningen för *alla*. Svenskkunskaperna blir dåliga. Träningen blir mindre intensiv och problemen sprider sig till andra ämnesområden. Motivationen förstörs. De ambitiösa hindras i sitt arbete. Arbetsmoralen blir lidande.

Den nu beskrivna situationen möter vi

framförallt i de minst attraktiva bostadsområdena. Bördan av transfereringen bärs återigen av de sämst ställda.

Några slutsatser

Exemplen ovan kan utgöra utgångspunkt för ett antal slutsatser:

Sociala fördelningssystem ger upphov till "förrädiska" resultat: Man tar från en fattig för att ge till en annan fattig. Trots detta kan sociala program både vara användbara, behövas och t o m fungera ganska rättvist. Charles Murray ger ett vettigt råd vad gäller synen på dem: Vår inställning ska vara precis som den erfarna läkarens användning av en medicin med skadliga biverkningar. Han använder den helst inte alls och aldrig mer än vad som är absolut nödvändigt!

Monetära överföringar skapar orättvisor, men de har en fördel. Orättvisorna kan ganska enkelt rättas till. Säkerhetsmarginalerna för fel och felkonstruktioner är godtagbara.

Så är det inte alls, konstaterar Murray, när det gäller *icke monetära* överföringar. I bästa fall finns snäva marginaler men för det mesta inga alls. Gör de politiska policymakarna fel, när de bedömer effekterna av denna senare typ av transfereringssystem skapas bestående skador för människor som i första hand borde skyddas och hjälpas. De sociala programmen bör därför alltid bedömas med hänsyn till riskerna för icke önskade effekter.

I praktiken bör man därför beakta att sociala program kan åstadkomma ett *extra tillskott* av skadliga effekter särskilt när man arbetar med de svåraste problemen. Riskerna är stora när klienten inte är motiverad att ändra sig. Blir då slutsatsen att vi ska avstå från att göra någonting?

Nej, men vi ska vara ytterligt noggranna när vi väljer våra satsningar. En klok politik är att först hjälpa på områden där hjälpen får mest effekt.

Detta skulle — om vi nu riktar blickarna på flyktingpolitiken — innebära att vi får ut mer "nytta" och "hjälp" om i första hand hjälpinsatserna inriktas på de hjälpsökande som lättast kan anpassa sig i det nya landet. Ute i Europa har man börjat beakta de här mekanismerna, även om de vidtagna åtgärderna många gånger kan beskrivas som klumpiga.

Det senaste halvåret har rapporterna om flyktingfientliga kravaller kommit tätare, inte minst från Tyskland och framförallt det forna DDR. Det är många faktorer som gjort förhållandena i detta vårt södra grannland extra explosiva.

I vårt land och i övriga europeiska länder har staten endast en vanlig förpliktelse att ta emot flyktingar enligt de regler som framgår av Genève-konventionen. I Tyskland finns det däremot en författningmässigt fastslagen plikt att ta individuella hänsyn till politiska flyktingar. Den lagfästa rätten har således en helt annan juridisk valör.

I praktiken har detta inneburit att förbundsrepubliken fungerat som en "magnet" för asylsökanden. 46 procent av alla som söker en fristad i Europa kom till Tyskland 1990. Detta år tog man emot 193 000 asylsökanden och 1991 beräknas en ökning på 30 000. (Der Spiegel 40/1991.) Till detta anses komma ett obekant antal illegala immigranter. Samtidigt har den ekonomiska situationen på grund av DDR:s omställning från kommunistisk planhushållning till marknadsekonomi skapat betydande sociala problem och svår arbetslöshet. Utvecklingen

var inte väntad — i stället hade alla i DDR trott att när väl muren fallit skulle den västtyska levnadsstandarden snabbt uppnås.

Svikna förväntningar, fattigdom, en ström av fattiga asylsökanden från andra kulturer och en befolkning som i decennier uppfostrats i totalitär anda kan inte annat än skapa explosiva konflikter. Sådana har också ägt rum i bl a Dresden, Leipzig men också i Bremen. Den in-flammerade situationen har gjort att både den tyska regeringen och oppositionen men också EG reagerat.

I Tyskland har de tre partierna, CDU, FDP och SPD kommit överens om nya regler för flyktingmottagandet. Grundlagen ändras icke. Däremot ska alla flyktingar samlas i stora centrala läger finansierade av förbundsrepubliken, inte delstaterna. Inom högst 6 veckor ska de asylsökande få besked om de får stanna eller ska utvisas. De stora lägren ska vara så avskräckande att personer utan eller med svaga flyktingskäl avstår från att söka asyl. Den korta utredningstiden ska hindra de asylsökande att rota sig i landet, om de inte får stanna.

Även EG har i höst börjat arbeta fram en gemensam asyl- och immigrationspolitik. Invandrartrycket på EG dels från länderna söder om Medelhavet, dels från öst har blivit stort. Detta har skapat öppen motvilja bland växande grupper av den inhemska befolkningen.

Vilka utvägar väljer då EG för att hindra en icke önskvärd utveckling?

Först och främst konstaterar EG att det är viktigt att ge emigrantländerna hjälp att utveckla de egna ekonomierna så att den egna befolkningen förmås stanna kvar.

För det andra är det nödvändigt att skärpa asylreglerna så att dessa endast omfattar flyktingar enligt Genèvekonventionen.

För det tredje måste immigranterna integreras i sitt nya hemland. Det är således viktigare med goda kunskaper i det nya språket i mottagarlandet än att dyrbar tid läggs på hemspråksundervisning. Frågan är om denna ståndpunkt kan vinna burskap här i Sverige?

För det fjärde måste EG-länderna skapa en samlad invandrapolitik, som stoppar missbruk av asylsituationen.

För det femte måste de olika staterna informera den inhemska befolkningen bättre om vad som gäller för asylsökande och immigranter samtidigt som rena fientligheter mot immigranter beivras.

Den fredliga samexistensen

Ute i Europa har man erkänt att om invandrarströmmarna under kort tid blir mycket stora – 200 000 per år tycks vara för mycket för Tyskland – då ökar främlingshatet och situationen kan gå ur kontroll. Det tycks inte gå att tala människorna "till rätta", om de tycker sig se att andra tar deras möjligheter till ett jobb och en bostad.

För att göra marginalerna så vida som möjligt för en god samexistens mellan olika människor med skilda ursprung fordras dessutom vettiga Umgängesregler. Eckardt Schiffer, rådgivare till förbunds-inrikesministern i Tyskland har formulerat ett antal sådana.

Han avvisar talet om ett mångkulturellt samhälle. Ett sådant skulle innebära en farlig fragmentering och en upplösning av det kitt i form av lagar, konstitu-

tion, kultur och historia som håller samman nationer. När immigranten kommer till ett nytt hemland måste landets lagar och den sociala, arbetsmässiga och kulturella ordningen accepteras.

Detta kan leda till "kulturkrockar". Koranen kan t ex inte få stå för den världsliga ordningen i det nya hemlandet. Detta står inte i motsättning till religionsfrihet och möjligheter att bevara den kulturella identiteten.

Schiffer sammanfattar sina ståndpunkter på följande sätt:

Det nya landets författning och grundläggande värden måste respekteras. Kvinnans ställning måste i många fall stärkas. Den religiösa toleransen ska gälla för alla. Anpassning till det nya landets skol- och förvärvsliv är nödvändig även för kvinnorna. Skiljelinjen mellan den religiösa och borgerliga sfären måste respekteras. Mottagarlandets tolerans bör således ha gränser.

Inrikespolitiska motsättningar som har sitt ursprung i utvandrlandet får inte föras med till det nya hemlandet. Ideologiska strider av främmande ursprung äventyrar den fredliga samexistensen och konflikterna kan fördjupas och sprida sig.

Humant/inhumant – den relevanta frågan?

De nya regler som Tyskland och EG har eller börjar binda sig för kan uppfattas som inhumana.

Stora läger för att avskräcka asylsökande och en oavvislig utvisning om Genèvekonventionen inte är tillämplig, är ofta grym för den enskilde och utgör inte minst ett dilemma för Tyskland. "Läger" väcker obehagliga historiska asso-

ciationer. Ändå finns det en stor samstämmighet att dessa regler är nödvändiga. Hur kommer detta att beröra oss i Sverige?

Folkvandringar av de dimensioner vi börjar se i dagens Europa och som med stor säkerhet kommer att tillta i styrka på grund av den mycket snabba folkökningen i länderna söder om Medelhavet kommer att förvärra situationen. De sociala nätverken klarar inte massinvandring. Detta ger erfarenheterna från Tyskland men också de andra två stora immigrantländerna Frankrike och Belgien belägg för. Detta konstaterande ursäktar inte släpphänthet mot skinheads m fl som genom våld äventyrar landets lagar.

Men är detta inte ett inhumant resone-mang? Bör inte Europa dela med sig av sitt överflöd och tillämpa ett mycket öppet asylbegrepp?

En motfråga i detta sammanhang är vad som är humant eller inhumant. Vid första påseende kan det tyckas betydligt mänskligare att ta emot alla dem som har jämmerliga levnadsförhållanden och livschanser. Å andra sidan går det inte att bortse från att det finns en nivå av invandring – den skiftar från land till land och från tid till annan – som skapar svår social oro och i extremfallen rasism. Vi kan fördöma dessa yttringar – och bör också göra det – men verkligheten är ondare än vi önskar att den vore. Därför finns det ett ansvar för immigrantländerna att prioritera vem man vill hjälpa och hur man vill hjälpa.

Detta är ett praktiskt tillvägagångssätt, som ur filosofisk synpunkt är mindre tillfredsställande. Moralen bakom offer och val av vem som ska överleva eller vem som ska frälsas har varit en fråga för filo-

sofer under seklernas gång. Svaret om det finns är inte lättfångat. Den mera pragmatiska inställningen ger däremot handlingslinjer som kan bidra att lindra nöd och ge hjälp till självhjälp samtidigt som industriländernas sociala nätverk inte utsätts för ett övermäktigt tryck.

Det första kravet på en sådan politik är att alla uppoffringar ska göras, där de gör mest nytta, ger högst avkastning i materiell eller immateriell bemärkelse. Flyktbegreppet bör därför avgränsas till Genèvekonventionens regler. Dessa ger en klar fingervisning om vilken art av förtryck som ett civiliserat samhälle inte får acceptera, inte minst för sin egen civilisations skull. Att suddas ut gränserna i det nu nämnda regelverket innebär en inbjudan till en total upplösning. De mest förslagna får hjälp, inte de som har störst skyddsbehov.

Det andra kravet är att debatten bör avse hela immigrationspolitiken inte bara asylpolitiken. Arbetskraftsinvandringen som var betydande har strypts i de flesta västländerna sedan 60-talet. Den ursprungliga orsaken var de tilltagande ekonomiska problemen under 70-talet, inte minst skapade av arabländernas oljepolitik. Ironiskt i detta sammanhang är att de svåra "invandringsproblemen" i dubbel bemärkelse härrör från länderna söder om Medelhavet. En strypt ekonomisk immigration har fungerat som kommunicerande kärl med asylinvandringen. Det vore därför önskvärt att tillåta viss arbetskraftsinvandring, åtminstone i högkonjunkturer. Mottagarlandet kan då avgöra varifrån immigranterna bör komma. Det är lättare att ta emot människor från likartade kulturer. De sociala och kulturella problemen blir mindre och motta-

garlandet kan därför vara frikostigare med invandringstillstånd och den sammanlagda "nyttan - lyckan" bör öka jämfört med en politik, där man prioriterar enbart med hänsyn till "behov", hur man nu mäter detta.

Ett tredje krav är att de rikare länderna måste hjälpa de fattigare att hjälpa sig själva. Det är inte i första hand pengar som behövs utan kunskaper och kompetens. En immigrationspolitik som uppmuntrar återflyttning är en av de mest tillväxtbefrämjande åtgärderna. Återigen blir hjälpen effektivast om den inriktas på dem som ligger oss närmast. Hjälptill Baltikum och Polen kan antagligen ge större och snabbare framtida avkastning än den hjälp vi gett och tydligen kommer att fortsätta att ge till exempelvis Tanzania. Men överger vi då inte de allra fattigaste länderna? Åtminstone behöver det inte vara så på längre sikt. Kan vi överföra kunskaper och kompetens och då också välstånd till våra närmaste grannar i öst, kommer fler att i framtiden dela bördorna att också få igång utvecklingen i de allra fattigaste länderna i världen. En motsatt strategi är betydligt mera riskfylld.

Ett fjärde krav avser frågan hur asylsökande och andra immigranter ska tas emot i mottagarlandet. De som lyckats fly eller de som söker ett nytt främmande arbetsfält är för det mesta starka och initiativrika människor. Mottagarländerna ska därför ställa krav och begära ansvar av dem som kommit hit. Asylförfarandet ska gå snabbt. Frivilligorganisationerna ska ges en större roll i mottagandet. Bidrag ska så långt möjligt ersättas med lån. Arbetstillstånd ska inte dröja. Språkundervisning i landets språk ska göras ef-

fektivt. Skol- och universitetsmyndigheter ska kunna ange vad olika examina i immigrantens hemland är värda. Hemspråk är viktigt, inte minst för dem som ska återflytta, men denna undervisning bör handhas av den egna immigrant- eller flyktinggruppen. Grova brott mot mottagarlandets lagar bör inte tolereras. Släpphänthet mot en minoritet av immigranter, som sysslar med narkotika- och andra grova brott, skapar osäkra förhållanden för både infödda och invandrare. Några asociala individer och grova brottslingar inom en minoritetsgrupp skapar lätt förföljelser mot merparten av minoritetsgruppens laglydiga och sköttsamma människor.

Jag är medveten om att de nu framförda synpunkterna på immigrations- och flyktingpolitiken kan framkalla hätsk kritik. Kritik är bra men låt den bli balanserad. Wall Street Journal varnade för alltför stor intolerans från toleransens försvarare med anledning av den tidigare Ku Klux Klan- och nazistsympatisörens, David Dukes, framgångar i primärvalen i Louisiana.

— Att varna för vargen alltför ofta är farligt! Till slut kommer den verkliga vargen! Politiker av god vilja som framfört kritik mot missförhållanden inom social- och minoritetspolitiken har under decennier regelmässigt fördömts som rasister. Politikerna har tystats, men medborgarna som känt av problemen i det dagliga livet, har uppfattat sig som övergivna av sina politiska talesmän. Finns det en bättre jordmån för populism och alla de avarter som följer i dess spår?

Detta gäller nog också Sveriges och Europas flyktingpolitik.